

Šis „Darbų ir dienų“ tomas, nors ir sudarytas iš įprastinių dalių – straipsniai, monografinė dalis, atradimai – turi ryškų *in memoriam* akcentą, skirtą dviem iškilniems Vytauto Didžiojo universiteto žmonėms: vasarą mus palikusiam buvusiam „Darbų ir dienų“ redaktoriui, literatūrologui, profesoriui Leonui Gudaičiui ir prieš trejus metus Anapilin iškeliavusiam profesoriui Leonidui Donskiui. Palaikydami Lietuvoje atsiradusią tradiciją prisiminti Leonidą ir jo darbus konferencija ar paskaita, prisidedame ilgiau išliksiančiu žanru – jam skirtu straipsniu. Šiame tome tai Mykolo Drungos svarstymai apie Leonidą Donskį kaip filosofą.

Leonas Gudaitis, jo literatūrologinės nuostatos ir drauge su Vytauto Didžiojo universitetu atgaivintų „Darbų ir dienų“ redagavimas nusipelno atskiro leidinio. Čia svarbu paminėti, kad jis ne tik atkūrė 1930–1940 metais universitete ėjusį leidinį, anuomet prof. Vinco Krėvės-Mickevičiaus redaguotą, išlaikydamas jo humanitarinę pakraipą, iš dalies struktūrą bei numeraciją, bet ir gerokai praplėtė buvusių „Darbų ir dienų“ literatūrologinę pakraipą, įtraukdamas kitas humanitarinių mokslų kryptis. Svarbiausia, nuo pat pirmojo tomo Leonas Gudaitis siekė, „kad „Darbai ir dienos“ nevirstų pabirais akademinų straipsnių rinkiniais“, ieškojo mokslinių jungčių. Pirmieji atnaujintų „Darbų ir dienų“ numeriai (dvigubos numeracijos pradėdant nr. 1 (10) ir baigiant nr. 11 (20), vėliau tęsiama 1930 metais pradėta tomų numeracija), atskiri jų skyriai dar įvardijami disciplinų vardais, po to palaipsniui pereinama prie teminių ar probleminių formuluočių drauge su disciplinų vardais, pavyzdžiui, *Kalbotyra. Kalba ir kompiuteriai*, kol galiausiai pasiliekiama tik prie teminių skyrių, o vėliau ir teminių tomų. Teminiai tomai (*Laikai ir papročiai; Lietuviškas postmodernizmas: literatūra, teatras, dailė; Spauda ir laisvė*) atskleidžia tikrąjį, lituanistikoje vis dar sunkiai beįsitvirtinantį tarpdalykiškumą. Tai akivaizdu ir paties Leono Gudaičio parengtose dviejose sistemines „Darbų ir dienų“ rodyklėse, apimančiose 1930–1999 metų ir 2000–2004 metų tarpsnius. Minėtinos ir labai jo puoselėtos leidinio rubrikos *Iš archyvu, Recenzijos, Humanitarų dienos (faktai, įvykiai,*

problemas), kurios, sudėjus draugėn su labai gerai apgalvotu 36 tomų temų spektru, atskleidžia XX amžiaus pabaigos ir XXI amžiaus pradžios Lietuvos humanitarinių mokslų vaizdą. Tai viso gyvenimo vertas darbas. Šiame tome parodoma tik nedidelė jo dalis: literatūrologės Aurelijos Mykolaitytės apžvelgiami Leono Gudaičio redagavimo principai, o istorikės Laimos Bucevičiūtės publikuojamas jo susirašinėjimas su kolega iš JAV prof. Rimvydu Šilbajoriu. Laiškuose rašoma ir apie Vytauto Didžiojo universitetą, „Darbus ir dienas“, kitas to meto realijas.

Monografinę šio tomo dalį sudaro keletas straipsnių, parengtų pagal pranešimus, skaitytus Vytauto Didžiojo universitete surengtoje konferencijoje „Rašytojo ir visuomenės santykis modernėjančioje Europoje (XIX a. II p. – XX a. vid.)“. Konferencija buvo skirta lietuvių rašytojo Juozo Tumo-Vaižganto (1869–1933) metams. Kunigas, publicistas, rašytojas, literatūros istorikas, aktyvus savojo meto visuomeninio gyvenimo dalyvis pasirinktas kaip metonimija, tinkanti atskleisti rašytojo ir visuomenės santykį žymiai platesnėje erdvėje. 1932 metais, atsakydamas į kultūros žurnalo „Naujoji Romuva“ rašytojų anketą, Vaižgantas teigė: „Ir tapau savosios, lietuviškos visuomenės tarnas...“ Taip rašytojas derina meninio pasaulio kūrimą ir socialinį angažuotumą.

Literatūra – dvasinės realybės dalis, tačiau dažnai ji paliečia socialines, politines, etines visuomenės problemas. Nuo pat XIX amžiaus antros pusės iki XX amžiaus vidurio būtent rašytojas generavo idėjas, formavo intelektualinį lauką ir emocines visuomenės nuostatas. Literatūriniai kūriniai atskleidė gyvenimo sudėtingumą, atvėrė ateities perspektyvas; knyga buvo pajėgi keisti pasaulį.

Platus sociokultūrinis laukas aprėpiamas Gintauto Mažeikio straipsnyje „Draudžiamų jausmų kūrgrinda ir pelkės salų šventumas“. Autorius svarsto žmogaus sielos sudėtingumą, jo pasirinkimų prasmę, šventumo ir dvasinių prarajų apraiškas literatūros tekstuose. Pasirinktos pelkės, kūrgrindos, akivaro, salų ir kt. metaforos padeda atskleisti individo siekį rasti išeitį iš „atakujančių reikšmių struktūrų“ – link „anti-gyvenamojo pasaulio“. Išeities pozicija filosofiniams svarstymams – Vaižganto apsakymas „Nebylys“, kuriame supriešinamas pelkių jausmas ir „velnio apsėstas“ antagonistas, pasirinkęs moraliai ydingą kelią.

Meninio pasaulio ir supančios aplinkos sąveikas analizuodami tyrėjai atranda savitus aspektus. Autobiografijos ir fikcijos dermę XX amžiaus pradžios latvių moterų kelionių literatūroje analizuoja Zita Kārklā ir Eva Eglāja-Kristšone. Autorės aptaria socialines ir kultūrines sąlygas, kurios lėmė ne tik keliavimo savo malonumui gausėjimą, bet ir kelionių naratyvo pobūdį. Apie tai, kaip gyvenimo konkretybė tampa vertinga estetinei raiškai, originaliai straipsnyje kalba Malgorzata Litwinowicz, atskleisdama daiktų pasaulio svarbą literatūros kūrinio naratyve. Problemiškus atvejus, kai kūrėjas atsiduria tarp estetizuoto pasaulio reprezentacijos

ir tarnystės visuomenei, susvetimėjimo klausimus, pasirinkimo peripetijas, remdamasis Leonido Donskio išvalgomis, aptaria Žygimantas Menčerkovas. Taigi, minėdami Vaižganto metus ir literatūrologai, ir filosofai turi galimybę dar kartą pasvarstyti sudėtingus literatūros ir socialinio gyvenimo santykių klausimus.

Prof. Rūta Petrauskaitė

Žurnalo *Darbai ir dienos* vyriausioji redaktorė

Prof. Irena Buckley

72 tomo koredaktorė